

Ronny Porsch

Zenekari tagság élethossziglan?

Mindig ugyanabban a zenekarban

Ha valaki egyszer a zenekarban egy állást elfoglal, rendszerint mindenkorra és örökre összeforrt ezzel az együttesel. Hogy ebbe a kapcsolatba ne rozsdásodjon bele, a zenéhez való elkötelezettsége mellett bölcs hivatásstratégiára is szüksége van.

Azt mondják, a gondtalanság az ifjúság erénye. A gondolat szabad, az érzelmek még őszinték. Minden a jövőben még csak távoli derengés, és az élet a lehetőségeit nyíltan és jóakarón terjeszti elő. Nyomós érveknek, egyáltalán valami elgondolkodónak itt még nincs helye. És ennek a kellemes, gondtalan élet-fázisnak a kellős közepén jön mint egy villámcsapás, hogy döntenet kell a jövő felől. Egy nagy horderejű lépés, eddig még nem ismert következményekkel. A zenekari muzsikusok ismerik ezt. Az elhatározás, az elkövetkező évtizedeket egy hangszerrel és egy együttesel összekötve eltölteni, nem egy éjszaka született. A tanulmányok különböző fázisaiban már régen jelentkezett, a szűk lehetőségek kényszerűségében tudatosodott. A tulajdonképpeni kérdés az ugyanis, hogy miként képes az ember alkotóan és lelkesen évtizedekig muzsikálni, anélkül, hogy művésziileg „fizetésképtelenné” váljon, nem volt feltéve. Ha az ember főiskolai végzősökhöz beszél, világossá válik, hogy a „zenekari muzsikus” életcéljánál nem mindenki olvasta el a kisbetűvel írottakat. Egy művészi pálya választásánál annak minden buktatója valóban nem ismert. Egy akármilyen vizsga ugyanis csupán egy bizonyos művészi érettségi fok elérését igazolja. A hi-

vatáshoz kapcsolódó személyes és jellembeli rátermettség nem derül ki. Muzsikusnak lenni ma jobban mint valaha azt jelenti: nyitott személyiségnek lenni. Minden mozdulat, minden művészi akció kíméletlenül kommentálva lesz. Gyakran azonnal és minden köntörfalazás nélkül. Annak tehát, aki zenekari karrier mellett határozza el magát, erős önértékeléssel kell rendelkeznie, és ezt a publikummal való dialógusnál folyamatosan, évtizedeken keresztül a mérlegre kell helyeznie. Azt is számításba kell vennie, hogy az előremeneteli lehetőségek behatároltak, és hivatásos életének nagy részét ugyanabban a pozícióban kell eltöltenie. Az, aki kb. 25 évesen egy zenekar tagjává válik általában nem hagyja azt már el. Egy élethossziglani szövetségbe lép be.

Hajótörött profik

Húsz évig és még tovább ugyanabban az intézményben: ez sokáig szakmai kompetenciának és nagy elkötelezettségnek számított. A munkaadóknak tetszett az ilyen kötődés a kollektívához, a megbízhatóság és azonosulás bizonyítéka volt. Az ilyen magatartáshoz a zenekari világban is fellelhető pozitív hozzáállás. A drezdai Sächsische Staatskapelle például az együttesre jellemző speciális hangzás konzerválását azáltal éri el, hogy a régióból toborzott utánpótlással a zenekari tagok foglalkoznak. Az összetételében hosszú távon azonos kollektíva pozitív mellékhatása a homogén játék-kultúra és erős minőségi védjegy a regionális begyökerezettségben. A módszer helyességét igazoló művészi érveken kívül szervezési, szociológiai okok is szerepet játszanak. Egy zenekar muzsikusai, akik „saját” együttesükkel jelentékeny mértékben azonosul-

nak, annak kulturális horderejét bizonyos mértékig stabilizálják és biztosítják fennmaradását.

Azonban egy hosszú évekig tartó kapcsolat egyetlen munkaadóhoz kényes kérdés. Azok az alkalmazottak, akik nap mint nap azonos mozdulati- vagy gondolkozási mintákat gyakoroltak be, akik az egyszer elértben kényelmesen berendezkedtek, valamilyen elveszítik az ösztönzést pozíciójuk elemzésére és javítására. A szakmai létre vetett produktív tekintet azonban igen fontos, főképp a kreatív mesterségeknél. Különösen érvényes ez egy művészi együttesben a csoportdinamikai folyamatokra, mert ahol már nincs cserélődés, könnyen fennáll a beltenyészet veszélye. Persze már összezsoztak. Minden új csak zavaró. A rutin a zenekari világban is egy „gyász-motívum”, és a vitális és alkotó interpretáció hanyatlását jelenti. A megszokás – gyakran hallani muzsikusoktól –, az inspiráció ellensége. Az, hogy a muzsikuspálya folyamán ez a veszély reális, alig valaki vonhatja kétségbe. Naivság volna feltételezni, hogy Beethoven Fidelio-jának 98. előadása a zenekari tagokból még meglepetést tudna elővárásolni. Senki sincs mentve a veszélytől, hogy az idők folyamán a motiváció darabról darabra csökken. Ez a folyamat a mindennapi munka árnyékában sokszor észrevétlenül megy végbe. Egy mértékadó tartott szűk klaszszikus repertoár állandó játszása megteszi a magáét azzal, hogy a művek művészi potenciálját az állandó ismételtetés lekoptatja. Ha ez a helyzet egyszer bekövetkezik, a hangszerjáték sem tudja már azt elleplezni, és szabaddá válik a pillantás a frusztrált muzsikusok melankolikus lelkiállapotára, akik az idők folyamán egy nehezen áttekinthető folyamatban munkájuktól elidegenedtek. Muzsikálni nem csak idill.

A valóság zenéje

Ha hiszünk a munkaerő-piac szakértők nyilatkozatainak, úgy a kevés munkaadóra szorító karrierút lassan búcsúzik. Manapság azok az élettrajzok a kelendő, amelyek magas változatosságot és flexibilitást ismertetnek. Az állásváltoztatások németországi vizsgálata azonban ennek ellentmond. Nevezetesen, a várakozással ellentétben, a

Ha valaki egyszer a zenekarban egy állást elfoglal, rendszerint mindenkorra és örökre összeforrt ezzel az együttesel.

német munkavállalóknál az állásváltoztatás gyakorisága a korábbi, 1980-as években végzett felméréshez képest enyhén csökkent. A változtatók száma növekvő kvalifikációnál még jobban csökken, habár a kvalifikált alkalmazottak közül a megkérdezettek 22 százaléka már egyszer váltott állást és hét százaléka több cseréről is beszámolt. Vajon mi tartja vissza az egyénileg képzett csúcs-munkaerőket, mint pl. a professzionális hangszeres művészeket, akik szűk körben a legnagyobb harmóniában együtt dolgoznak attól, hogy egyéni vagy új utakat keressenek? Az, hogy a jelenlegi ellentétes irányú tendenciák dacára a munkaadókhöz még mindig lojalitás tapasztalható, bizonyára az emberek mély hovatartozás és összetartozás iránti vágyával van összefüggésben. Az azonosulás ebben nagy szerepet játszik, de a megbízható, kölcsönös kapcsolat is. Döntő az is, hogy egy zenekari muzsikuspályája az idők folyamán jelentősen megváltozott. Új kihívást jelentenek az új közvetítő formák, a publikummal való intenzívebb kapcsolat és a zenei programok közös megtervezése. Ilyenformán a zenei tevékenység átfogóbbá és sokoldalúbbá válik. Ezenkívül a muzsikuskok a koncert- és próba-minden napokon túl idejüket oktatási-kamarazenei tevékenységre fordítják vagy olyasmire, aminek egyáltalán nincs köze a zenéhez. Ezen melléktevékenységek folytán egész személyes művészi egzisztenciájuk hasznosítva van, a kreativitás túlélhető és egyénileg kielégíthető.

Az ilyen megelőzés sürgősen szükséges, mert a zenekari tag funkciója ambivalens: egyrészt mint szólólista is meg kell állnia a helyét, másrészt egy nagy egész részét kell képeznie. Ha ez a hivatásbeli kiegészülés nem létezne, annak előbb utóbb biztosan burn-

Megszokták egymást

out lenne a következménye. A negyvenes évek kezdetén legtöbbször bekövetkezik a lelki válság. Felmerül a kérdés: erre vágytál? Ezt szeretnéd egész életedben csinálni? Végzetlannak tűnik a gondolat, egy egyszer fellelt pozícióban megőszülni, különösen hátsó, „fénytelen” sorokban. Az ember egy mindig egyforma mikrokozmosz foglyának érzi magát. A hiányzó perspektíva mellé aztán hamar felsorakozik a gondolat, hogy az egyéni munkát nem mindig értékelik és az egyáltalán nincs eléggé megfizetve. Egy nagy gépezet egy fogaskerekének érzi magát, aki képességeit felszólításra rendelkezésre bocsátja, azonkívül azonban senki nem kíváncsi művészi elképzelésének nyilvánítására. Az ilyen szakmai irritációt nevezik a szakemberek „Mid-Career-Crisis”-nek, amelynek komoly következményei lehetnek, egészen az újrakezdésig. Azoknak a zenekari muzsikuskoknak az aránya azonban, akiket egy ilyen krízis- apropó új lehetőségek keresésére serkent, csekély. Túl megerőltető volt a képzés és a próbajáték. Túl hosszú az út egy szabályos és kielégítő munkahelyhez. A pálya, amely a gyermekkor első zeneórájával kezdődött, az első szakaszban átlag tíz év intenzív zenetanulást jelent. Folytatódik egy igényes és megerőltető stúdióban, amely számos zenekari előjátékon keresztül végül egy biztos álláshoz vezet. Az utóbbi azonban csak ideális esetben áll fenn, mert az évente főiskolát végző muzsikuskok száma messze meghaladja az üres zenekari állások számát, és a magasan motivált, jól képzett muzsikuskok száma – köszönhetően a külföldieket vonzó német főiskoláknak – állandóan növekszik. A zenekari muzsikuskok képzési útja így gyakran egyenes vonalú és fix vége van. 35 évesen, úgy tűnik, eléri a határait. Azokat a muzsikuskokat, akik ezt a küszöböt átlélik, általában már nem hívják meg próbajátékokra. Az első próbaév rendkívüli stresszét pedig alig vállalja magára önként valaki, inkább ott marad annál a zenekarnál, amelyik alkalmazta. Az ottani pozícióját aztán már nem hagyja el. Az együttesen belüli karrier inkább a kivételhez tartozik és további előmenetel nincs a láthatáson. A muzsikuspálya ebből a szempontból kegyetlen és igazságtalan. A következmény az, hogy zenekaroknak már most és a jövőben még inkább állandó és öregedő tagsággal van dolguk minden ezzel kapcsolatos konzekvenciával. Annak, hogy muzsikuskok nem menekülnek el egy zenekarral való kapcsolatból elsősorban zenén kívüli okai vannak. Akinek családja van, gyermekét egyedül nevelő szülő, vagy éppenséggel jelzalogkölcson terheli,

A negyvenes évek kezdetén legtöbbször bekövetkezik a lelki válság. Felmerül a kérdés: erre vágytál?

kétszer is meggondolja a kreatív önmegvalósítást. Ami van, az van. Nem csoda, hiszen aki muzsikuspályára lép, belemegy a kiszámíthatatlanságok játékaiba és vállalja a magas biográfiai rizikót. A művészet értéke mindig is csupán egy megállapodás eredménye volt. Közönség nélkül, amelyik kész a zenei élvezetekért pénzt adni, szó szerint „kenyér” nélkül maradna.

Még ha ezektől az anyagi tényezőktől el is tekintünk, megmarad a jelenség, hogy egy sereg magasan kvalifikált diplomás ilyen módon hagyja magát egy életen keresztül tekintély alapon vezetni, és eközben megalkuszik a munkájához rossz világítással, szűk helyiséggel, egészségtelen hangerővel és szabálytalan munkabeosztással. A zenekari tagok a zene nagy kommunikációs erejének tudatában teszik ezt, amely kifejezésre jut minden este egy életre hívott mű live előadásának élményében. Aki ezt a mágikus érzést egyszer teljes mélységében átérezte, nem tud tőle szabadulni. Talán ez az, ami a muzsikuskokat hamarabb immunissá teszi a krízisekkel szemben, mint más szakmai csoportokat. Azok az emberek, akik szeretik amit csinálnak, nem égnek olyan hamar ki.

Mi következik mindebből? Próbáljanak ki a zenekari muzsikuskok állandóan valami újat, vagy váltsanak minden négy vagy öt évben munkahelyet? Vagy csendes kétségbeesésben várokozzanak, amíg az unalom és frusztráció érzése végre elmúlik? Bizonyára nem. Az önreflexió egészséges mértékét birtokolni, a fejlődés előtt nem elzárkózni, a prioritásokat helyesen megszabni, a saját muzsikálás szellemi horizontját helyesen meghatározni, bizonyára elegendő alap ahhoz, hogy a még hátralévő szakmai éveket nyugodtan várja és tudatosan alakítsa a sorát.

(Das Orchester 2008/1)